

УДК 159.9+364] (05)
Журнал «Практична психологія та соціальна робота»

**ПРАКТИЧНА
ПСИХОЛОГІЯ
ТА СОЦІАЛЬНА РОБОТА**

Науково-практичний та освітньо-методичний журнал

Свідоцтво про реєстрацію:
Серія КВ № 12489-1373 ПР від 19.04.2007 р.
ЗАСНОВНИКИ: компанія «СОЦИС-ПРЕС»,
Інститут психології ім. Г. С. Костюка АПН України
СПІВЗАСНОВНИКИ: Академія педагогічних наук України за
участю Міністерства освіти та науки України і Товариства
психологів України
Індекс видання — 74046
Періодичність — 12 разів на рік

Журнал включено до переліку наукових видань
ВАК України, в яких можуть публікуватись
основні результати дисертаційних робіт.

Матеріали журналу рекомендовані до друку Вченою радою
Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України

Головний редактор — **О. В. Губенко**

Редакція
Редакційна рада:

С. Д. Максименко — голова редакційної ради

Г. О. Балл	В. М. Сіньов
Л. Ф. Бурлачук	Н. В. Чепелева
В. П. Казьмиренко	М. Д. Ярмаченко
О. В. Киричук	Т. С. Яценко
М. П. Лукашевич	

Редакційна колегія:

В. В. Андрієвська	Л. О. Кремень
В. М. Бебик	Г. М. Лактіонова
О. В. Беца	Г. В. Ложкін
В. С. Болгаріна	Н. Ю. Максимова
С. І. Болтівець	Ю. Б. Максименко
О. Ф. Бондаренко	В. М. Оржеховська
М. Й. Боришевський	Л. П. Осмак
О. В. Винославська	В. Г. Панок
О. А. Донченко	В. А. Поліщук
Є. В. Заїка	В. В. Рубцов
І. Д. Зверева	М. М. Слюсаревська
В. Ф. Калошин	О. В. Сухомлинська
Л. М. Карамушка	С. В. Толстоухова
З. Г. Кісарчук	

Номер підготували:

Головний редактор — О. В. Губенко
Науковий редактор — Т. В. Циганчук
Літературний редактор-коректор — Т. В. Скиба
Комп'ютерна верстка — М. В. Желтоножська
Набір — А. Я. Голяк

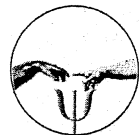
У художньому оформленні 1-ої сторінки використано
репродукцію картини Г. Шлігана.

Адреса редакції:

Для листування
01001, Київ-1, а/с 117, Компанія «СОЦИС-ПРЕС»
(для редакції журналу: «Практична психологія
та соціальна робота»)

Для видавництва
Адреса: вул. Княжий затон, 11, кв. 71, ст. м «Позняки»
тел.: (044) 572-55-56;
E-mail: social@freenet.com.ua

© «Практична психологія та соціальна робота», 2011

№ 8 (149) 2011

ЗМІСТ

Наука — освіта

Карамушка Л.М., Дзюба Т.М.
Дослідження особливостей психологічної
готовності менеджерів освіти до взаємодії з
персоналом в умовах конфлікту 1
Ліснівська Л.Б. Формування самооцінки
шестирічних першокласників як засіб ефективного
оволодіння ними учинневою діяльністю 10

*До картотеки практичного психолога
та соціального працівника*

Третяк Т.М. Стимуляція творчого
сприймання інформації засобами карусу 18
Заїка Є.В. Вправи на переключення уваги, формування
внутрішнього плану розумових дій та інших
інтелектуальних операцій 23
Тейлор К. Особливості дитячого малюнка 29
Ніконова О.Ю. Розробка та стандартизація
тесту «драматичний трикутник» 39
Інструментарій психологічної підготовки готовності
дитини до навчання у школі (Закінчення) 44

Методика «Малюнок школи» А.І. Баркіна
Методика вивчення вміння зберігати ціль в умовах
ускладнення успіху Г.А. Урунтаєвої, Ю.А. Афонькіної
Методика вивчення досягнення цілі в умовах
переходу Г.А. Урунтаєвої, Ю.А. Афонькіної
Методика «Мотиваційна готовність» Л.А. Венгера
Методика «Розмова про відношення до школи
та навчання» Т.А. Нежнєвої
Методика вивчення типу спілкування дитини
з дорослими М.І. Лісної, Х. Шерьязданової
Методика «Вивчення комунікативних явищ»
Г.А. Урунтаєвої, Ю.А. Афонькіної

*Шкала практичного психолога
та соціального працівника*

Нікольська І.М. Опановуюча поведінка
у захисній системі людини 49
Портницька Н.Ф. Від наслідування
до творчості 59

Людина і професія

Дербенева М.Ю. Особливості професійного
самовизначення у період юності у зв'язку з
характеристиками освітнього середовища 68

Наукові повідомлення

Клімонтова Т.А. Генералізація захисних форм поведінки
обдарованих старшокласників як показник
відкритості системи внутрішнього світу 73
Давидюк С.Г., Бут В.В. Особливості підготовки
студентів-психологів до роботи
з обдарованими дітьми 77

Інформація

Матеріали круглого стола в Кременчузі 79

**ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ПСИХОЛОГІЧНОЇ
ГОТОВНОСТІ МЕНЕДЖЕРІВ ОСВІТИ ДО ВЗАЄМОДІЯ
З ПЕРСОНАЛОМ В УМОВАХ КОНФЛІКТУ**

Карамушка Л.М.,

Дзюба Т.М.,

доктор психологічних наук, професор, завідувач
лабораторії організаційної психології Інституту
психології ім. Г. С. Костюка НАПН України
кандидат психологічних наук, старший викладач
кафедри психології Полтавського державного
педагогічного університету ім. В.Г. Короленка

У статті викладено загальну стратегію експериментального дослідження психологічної готовності менеджерів освіти до взаємодії в умовах конфлікту, проаналізовано особливості сформованості когнітивного, операційного та особистісного компонентів психологічної готовності менеджерів освіти до взаємодії в умовах конфлікту. Визначено чинники, які впливають на становлення психологічної готовності менеджерів освіти до взаємодії в умовах конфлікту.

Метою дослідження стало вивчення особливостей психологічної готовності менеджерів освіти до взаємодії з персоналом освітньої організації в умовах конфлікту.

На основі теоретичного аналізу проблеми було підбрано комплекс методик для діагностики психологічної готовності менеджера освіти до взаємодії в умовах конфлікту [9]. Цей комплекс представлено трьома групами спеціальних психодіагностичних методик, за допомогою яких можна всебічно вивчити психологічну готовність менеджерів освіти до взаємодії в умовах конфлікту та ґрунтовно дослідити особливості сформованості основних структурних компонентів готовності: а) когнітивного (конфліктологічні знання); б) операційного (конфліктологічні уміння та навички); в) особистісного (конфліктологічної якості).

Перша група методик була спрямована на виявлення особливостей сформованості когнітивного компонента психологічної готовності менеджерів освіти до взаємодії в умовах конфлікту. Когнітивний компонент вивчається нами за допомогою методик **А. І. Ташевої «Дослідження міжособистісного сприйняття у конфліктній ситуації» (модифікація О.В. Місєнко)** [25; 28] (Додаток А. 1). Використання цієї методики дало нам змогу: а) дослідити рівень знання респондентами сутності конфлікту; б) проаналізувати особливості сприйняття менеджерами освіти феномену «конфлікт».

Названа методика включає два завдання. У процесі виконання **першого завдання** респондентам, згідно з інструкцією, пропонувалося завершити незакінчене речення, давши визначення терміна «конфлікт».

Для обробки результатів опитування використовувався **метод контент-аналізу**. Особливість використання цього методу в нашому дослідженні полягала в тому, що він дозволив проаналізувати відповіді респондентів за такою шкалою показників:

1. «Повністю правильні» відповіді. Вказані всі найістотніші ознаки конфлікту.

2. «Частково правильні» відповіді:
2.1. Вказані лише окремі суттєві ознаки поняття «конфлікт».

2.2. Окрім деяких суттєвих ознак конфлікту, вказані інші (несуттєві) ознаки.

3. «Неправильні» відповіді. Не вказано жодної суттєвої ознаки конфлікту, або ж ознака, за допомогою якої описується поняття, абсолютно не стосується його змісту. Зауважимо, що в наведених шкалі оцінювання за основу було взято шкалу для аналізу відповідей анкети «Що таке конфлікт?», розроблену М.В. Войтович та Л.М. Карамушкою [4; 18].

Друге завдання методики було спрямоване на виявлення особливостей сприйняття менеджерами освіти феномену «конфлікт» (див. Додаток А. 1). Респондентам пропонувалося розподілити всі слова поданого списку на відрізки прямої справа та зліва від терміна «конфлікт» так, щоб відстань між словом і терміном «конфлікт» відображала їх смислову близькість. За допомогою цього завдання визначалася «фізична» відстань між словами із запропонованого списку та терміном «конфлікт». Слова, що розміщені на перших трьох поділках справа і зліва від середини прямої (буква К), утворили семантичне ядро терміна «конфлікт», за допомогою якого визначався домінуючий підхід у сприйнятті менеджерами освіти феномену конфлікту: «конфлікт як фізична агресія»; «конфлікт як вербальна агресія»; «конфлікт як психологічна несумісність».

За допомогою **другої групи методик** визначався рівень сформованості операційного компонента психологічної готовності менеджерів освіти до взаємодії в умовах конфлікту. Вивчення операційного компонента здійснювалося за двома напрямками:

1) виявлення рівня сформованості конфліктологічних умінь і навичок менеджерів освіти;

2) дослідження домінуючої стратегії поведінки в умовах конфліктної ситуації.

Конфліктологічні уміння та навички відіграють важливу роль у структурі конфліктологічної готовності менеджера освіти. Сукупність конфліктологічних умінь і навичок, які використовує керівник освітньої організації, забезпечує його особистісну стійкість в умовах конфлікту. Це явище в межах сучасних науково-експериментальних досліджень тлумачиться як «конфліктостійкість», тобто здатність особистості оптимальним способом протистояти конфлікту [6; 19; 34].

Конфліктостійкість менеджера дозволяє продуктивно обговорювати організаційні протиріччя,

¹ Психологія управління конфліктами в організації (на матеріалі діяльності освітніх організацій): монографія / Л.М. Карамушка, Т.М. Дзюба. — К.: Науковий світ, 2009. — 268 с.

Мечты сбываются

Представь, что твоя самая большая мечта сбылась! Нарисуй ее!

Можешь вспомнить, о чем ты еще мечтал? Какая у тебя была мечта — смешная, радостная, нереальная, смутная, ужасная, стыдная? Нарисуй ее.

Скажи про себя: «Я хочу, чтобы...». Нарисуй это! Что ты любишь больше всего в жизни? Нарисуй это!

Портрет снаружи и изнутри

Что видят другие люди, когда рассматривают тебя? Каким они видят тебя? Что ты показываешь им? (Пауза.) Как ты чувствуешь себя изнутри? Твой внутренний образ отличается от того, что видят другие? Например, окружающие люди думают, что ты храбрый, но ты чувствуешь себя внутри испуганным. Или люди могут думать, что ты слабый, но ты знаешь, что ты сильный в душе. Другие могут видеть тебя спокойным и счастливым, но ты не можешь сказать, что чувствуешь внутри то же самое. Нарисуй два своих портрета. Один портрет — это ты снаружи, а другой — это каким ты видишь себя изнутри.

(Рисунок может быть создан любым способом.) Рисуночные тесты, к которым мы переходим после изучения особенностей детского рисунка, в отличие от большинства прямых методов исследования, являются косвенными и называются проективными.

Их популярність пов'язана з расцветом психоанализа, в русле которого при исследовании личности основной упор делался на бессознательные процессы.

Бессознательное — это самый темный уголок вашей души. Проникнуть в свое и тем более чужое бессознательное очень и очень сложно. Поэтому рекомендуется пользоваться этими тестами с особой осторожностью, особенно когда дело доходит до интерпретации.

Рисуночные тесты обладают некоторыми преимуществами по сравнению с обычными. В частности, ситуация тестирования менее официальна и позволяет ребенку раскрепоститься и чувствовать себя более свободно, в процессе рисования контроль так называемого «сознательного цензора» ослабевает, что позволяет в той или иной мере раскрыться бессознательному и т.д. Рисунки могут оказаться хорошим поводом для последующей беседы с ребенком, что позволит получить дополнительную информацию о нем; рисунки могут даже представить некоторые данные об уровне интеллекта их автора.

Все, что мы говорили относительно осторожного отношения к трактовке детских рисунков, конечно, справедливо и по отношению к этим тестам.

Все, что вы почерпнули о ребенке с помощью проективных тестов, обязательным образом должно сопоставляться с другими результатами: полученными с помощью других методов, в частности наблюдений. Дабы интерпретация была более объективной, она должна быть сделана с учетом максимально полной информации об окружении ребенка, о его прошлом, особенно о его конфликтах, проблемах в отношениях с окружающими, различного рода душевных травмах и т.д., и о его личности.

Рисуночные тесты, как правило, состоят из двух этапов. Первая фаза — создание ребенком рисунка. Вторая фаза — беседа, в процессе которой ребенок описывает, характеризует и интерпретирует нарисованные объекты и то, что их окружает, а также высказывает возникшие у него в связи с ними ассоциации.

В рисунке ребенок может двумя способами выразить, что данный объект (или тот или иной его элемент) имеет для него особое значение.

Первый способ — позитивный. Это, например, открытое проявление эмоционального отношения в процессе изображения данной детали (или комбинации деталей), непосредственно до или непосредственно после этого, а также в процессе последующей беседы; это необычная последовательность изображения элементов объекта (например «нормальной» последовательности вы можете найти в описании теста «Дом-Дерево-Человек»); это такие действия, как чрезмерное стирание (особенно если оно не сопровождается усовершенствованием рисунка), возврат к нарисованному один раз или более во время выполнения данного или последующих рисунков, чрезмерное количество времени, затраченного на изображение элемента; это необычная манера изображения объекта или его элементов и другие.

Второй способ — негативный. Это отказ от завершения детали; пропуск одной или нескольких деталей, которые принято считать обязательными; уклончивый комментарий или отказ от комментария относительно рисунка в целом, одного или нескольких его фрагментов.

По возможности вы должны стараться привлекать ребенка к участию в интерпретации результатов его работы. Дело в том, что те или иные общепринятые значения определенных символов могут сильно отличаться от того, которым наделил их ребенок в данной ситуации и которые могут быть упущены, если ребенок не получит возможности рассказать об этом.

Материал, который используется во всех этих тестах — это стандартный лист бумаги (A4), простой карандаш (желательно карандаш 2, так как он более точно отражает моторный контроль испытуемого, нажим и качество линий и штриховки), ластик (на ваше усмотрение). Применение линеек и других вспомогательных предметов исключается, рисунок должен быть выполнен от руки.

Когда мне хорошо...

Пусть ребенок закончит высказывание. Упражнение позволяет ребенку задуматься об особенностях своего поведения — что он оценивает в себе положительно, а что отрицательно. Как на его оценку влияют другие люди, чье мнение для него более важно. К чему он стремится и чего ему не хватает и т.д. Здесь перечислено всего несколько вопросов, список которых вы можете дополнять по своему усмотрению.

— Я нахожу, что мне приятно, когда...

— Я чувствую себя слабым, когда...

— Я чувствую себя сильным, когда...

— Я чувствую себя в безопасности, когда...

— Я чувствую испуг, когда...

— Я счастлив, когда...

— Я грустен, когда...

— Я сердит, когда...

— Я чувствую себя глупым, когда...

РОЗРОБКА ТА СТАНДАРТИЗАЦІЯ ТЕСТУ «ДРАМАТИЧНИЙ ТРИКУТНИК»

Ніконова О. Ю.,

асистент кафедри психології Луганського національного університету імені Тараса Шевченка

У статті описана процедура створення, валідації і стандартизації тесту-опитувальника «Драматичний трикутник». Методика базується на моделі аналізу стосунків С. Карпмана, містить 3 шкали, 19 завдань, є валідною і надійною, наведені норми і формули стандартизації сирих балів.

Ключові слова: Карпман, Жертва, Рятівник, Переслідувач, тест.

В статье описана процедура создания, валидации и стандартизации теста-опросника «Драматический треугольник». Методика базируется на модели анализа отношений С. Карпмана, содержит 3 шкалы, 19 заданий, является валидной и надежной, приведены нормы и формулы стандартизации сырых баллов.

Ключевые слова: Карпман, Жертва, Спаситель, Преследователь, тест.

The article describes the creation, validation and standardization procedure of the questionnaire «Drama Triangle». The questionnaire is based on the model of the relationship by S. Karpman, contains 3 scales, 19 tasks. Questionnaire is valid and reliable, the norms and standardization formulas for raw scores are described.

Keywords: Karpman, Persecutor, Rescuer, Victim.

Постановка проблеми. Схема драматичного трикутника часто використовується в трансактному аналізі ігор. На практиці ця схема є однією з основних при аналізі стосунків у сім'ях з хімічно і психологічно залежними. У психологічній практиці, типові для людини ролі і конкретний рольовий статус у стосунках зазвичай визначаються у результаті усного інтерв'ю під час роботи з клієнтом. При цьому, прикладні дослідження вимагають іншого методологічного підходу до визначення рольового статусу. Для потреб емпіричного дослідження необхідна стандартизована анкета-опитувальник, яка здатна виявляти рольовий статус як типовий стиль стосунків суб'єкта. У зв'язку з цим, нами була зроблена спроба створити такий опитувальник.

Аналіз досліджень і публікацій. Драматичний трикутник Карпмана — це схема аналізу стосунків, заснована на трьох ролях: Рятівника, Жертви та Агресора. У статті «Казки і сценарний аналіз драм» С. Карпман описав функціонування в рамках цього трикутника на прикладі казок [10]. Надалі, сценарний аналіз за допомогою цієї схеми неодноразово використовувався в контексті аналізу сімейних стосунків [11], співзалежних стосунків [7] і навіть для аналізу політичних відносин між країнами. Найчастіше ролі драматичного трикутника описуються через конкретні ситуації або настанови, які стоять за ситуаціями, й меншою мірою через психологічні характеристики цих ролей. Такий стан пов'язано з визнаною ситуативністю рольових позицій у драматичному трикут-

нику. При цьому й Карпман, й Берн стверджують, що сценарна взаємодія в мажах трикутника може тривати роками [2]. Це дозволяє нам стверджувати, що ролі можуть існувати не лише ситуативно, але й як загальний фон життя.

Аналіз робіт Е. Берна [2], С. Карпмана [10], М. Джеймса і Д. Джонсвард [3], Я. Стюарта і В. Джонса [6] та інших дозволяє виявити деякі характерні риси, які стоять за рольовими позиціями драматичного трикутника.

Так, Агресор найчастіше намагається звертати увагу на «невірні» дії інших, звинувачує та прямо вказує на це, здатен до прямої та непрямой агресії. Рятівник — це захисник Жертви, який бере на себе відповідальність за невдачі Жертви і тим самим полегшує їй життя. Людина у цій ролі взагалі схильна до допомоги іншим, звикла вислуховувати та спрямовувати у «вірному» напрямку, самоощінка Рятівника заснована на його соціально бажаній поведінці. Людина у ролі Жертви схильна до песимістичного погляду на життя, звертає увагу на здебільшого негативні факти, бачить своє життя гіршим, ніж у інших людей, але хоче отримати вдячність за свою стійкість.

Мета роботи: розробити тест-опитувальник для визначення ролей в драматичному трикутника Карпмана.

Завдання дослідження:

- 1) визначити емпіричні ознаки трьох ролей;
- 2) скласти первинну форму опитувальника;
- 3) провести валідацію та стандартизацію тесту.

Результати емпіричного дослідження. Вибірка дослідження складала 356 чоловік, з них 56% — чоловіки та 44% — жінки. Мінімальний вік — 17 років, перша квартиль — 25 років, медіана віку — 37 років, третя квартиль — 45 років, максимальний вік — 60 років. В основі опитувальника — ознаки трьох ролей в драматичного трикутника, що взяті з джерел, присвячених тематиці Трансакційного аналізу. Первинна форма опитувальника включала 30 тверджень, 10 на кожну роль. Респондентам давалася п'ятибальна шкала відповідей: 1. Ніколи; 2. Рідко; 3. Іноді; 4. Часто; 5. Дуже часто.

Для конструювання опитувальника використовувалася факторний аналіз методом головних компонентів з варімакс обертаням [5]. Метод обертаня варімакс був обраний нами у зв'язку з припущенням про можливе довготривале домінування однієї ролі у житті людини, що припускає незалежність цієї стабільної ролі від інших в контексті буття конкретної особистості. Для визначення кількості факторів нами були використані критерії паралельного аналізу [9], критерій найпростішої структури [12] та MAP критерій Велицера [13]. Наведені методи свідчать, що в структурі кореляцій завдань опитувальника може бути виділено від 3 до 8 факторів. Таким чином, можна констатувати наявність як мінімум трьох латентних змінних, які стоять за спільністю ознак рольових

позицій. У зв'язку з тим, що нашим завданням є виділення саме трьох ролей, ми зупиняємося на кількості факторів 3. Для перевірки надійності завдань в трьохфакторній структурі, ми повторили факторний аналіз 100 разів, при цьому кожен раз з загальною вибіркою робили випадкову вибірку розміром у 2/3 від загальної. Для кожного завдання було підраховано кількість значущих навантажень ($> |0.5|$) за всі 100 проходів, що є показником надійності завдання.

Була отримана таблиця факторних навантажень, яка дозволила відібрати 19 завдань, що дають опис ролей Жертви, Рятівника і Агресора (див. табл. 1). Зазначимо, що в таблиці надані коефіцієнти навантажень для факторизації по всій вибірці, а показник надійності завдання — це кількість значущих навантажень за 100 разів факторизації на 2/3 від загальної вибірки. Вибір завдання здійснювався за двома критеріями: навантаження не менше $|0.5|$ або надійність більша 50.

Факторні навантаження первинної форми опитувальника

Таблиця 1.

	F1	F2	F3	Надійність
1	2	3	4	5
1. Мені хочеться розповісти про свої біди й отримати співчуття	0.62	-0.06	0.36	82
2. Не звинувачую людину, навіть якщо вона на це заслуговує	0.30	-0.15	0.09	2
3. Можу підвищити голос або навіть застосувати силу, щоб врятувати ситуацію	-0.07	0.75	0.16	100
4. Знаю, є люди, які своєю злобою і звинуваченнями завадять мені нормально жити	0.13	0.28	0.33	1
5. Я хочу позбавити своє життя від любителів поплакатися	0.43	0.09	-0.19	68
6. Я хочу перестати злитися на людей і звинувачувати їх у чомусь	0.28	0.26	0.12	0
7. Багато чого у моєму житті гірше, ніж у інших	-0.49	0.14	-0.04	71
8. Намагаюся допомагати близьким і знайомим	-0.08	-0.10	0.67	98
9. Якщо комусь погано — він сам винен у цьому	-0.06	0.35	-0.35	12
10. Знайдеться щось, що завадить мені зробити як краще	-0.06	0.04	0.34	4
11. Мені виявляли захоплення моїм терпінням	-0.34	0.25	0.34	18
12. Я говорю в обвинувачувальному тоні	0.38	0.46	0.08	62
13. Мені потрібна людина, якій можна довіритися	0.57	0.04	0.21	74
14. У мріях я уявляю себе оточеним славою і вдячністю	0.62	0.10	0.12	86
15. Якщо людина відверто негативна, я подбаю, щоб про це знала й вона, й інші	-0.04	0.55	-0.09	76
16. У мріях я душевно бесідую з розуміючою людиною, яка може мене вислухати чи пожаліти	0.53	0.20	0.22	69
17. Беру на себе відповідальність за чужі вчинки	0.28	0.36	-0.04	9
18. У мріях я уявляю, як винні отримують по заслугі	0.62	0.13	-0.24	91
19. Відчуваю сором	0.24	0.03	-0.08	3

20. Відчуваю себе рятівником щодо інших людей	0.22	0.11	0.53	60
21. У житті я швидше за нападника, ніж за жертву	-0.28	0.74	0.14	100
22. Думаю, що мої образи, насправді, були б зрозумілі багатьом	0.22	-0.30	0.33	5
1	2	3	4	5
23. Мені хочеться зробити щось гарне для людей	-0.01	0.04	0.68	85
24. Я хотів би багатьох людей «поставити на місце»	0.44	0.45	0.10	41
25. Я хочу позбутися почуття сорому та провини	0.46	-0.08	-0.01	37
26. Мені звично вислуховувати скарги близьких чи знайомих	-0.10	0.07	0.54	75
27. У мене бувають напади гніву: я злюся, кричу, погрожую тощо	0.40	0.48	0.17	58
28. Я відчуваю себе жертвою	0.74	-0.05	0.02	100
29. Допмагаючи людям, я відчуваю підйом сил	0.20	0.05	0.62	79
30. Якщо хтось із близьких чи знайомих не має рації — відразу кажу йому про це	0.18	0.58	0.03	74
Expl.Var	4.15	3.11	2.89	
Prp.Totl	0.14	0.10	0.10	

Отримані фактори мають досить слабку пояснювальну силу, тому що зашумлені численними твердженнями, що не ввійшли до жодного фактору. Перший фактор пояснює 14 % загальної дисперсії, другий 10 %, третій також 10 %, у цілому отримані фактори

пояснюють 34 % спільної дисперсії змінних. У зв'язку з цим ми повторно факторизували відповіді, обравши за змінні тільки ті твердження, які були нами відібрані як надійні та змістовні. Була отримана таблиця навантажень остаточної форми тесту (див. табл. 2).

Факторні навантаження остаточної форми опитувальника

Таблиця 2.

	Жертва	Рятівник	Агресор
1	2	3	4
1. Мені хочеться розповісти про свої біди й отримати співчуття	0.71	0.29	-0.02
3. Можу підвищити голос або навіть застосувати силу, щоб врятувати ситуацію	-0.01	0.17	0.82
5. Я хочу позбавити своє життя від любителів поплакатися	0.53	0.09	-0.19
7. Багато чого у моєму житті гірше, ніж у інших	0.59	0.14	-0.04
8. Намагаюся допомагати близьким і знайомим	-0.03	0.69	-0.10
12. Я говорю в обвинувачувальному тоні	0.38	0.08	0.66
13. Мені потрібна людина, якій можна довіритися	0.57	0.07	0.02
14. У мріях я уявляю себе оточеним славою і вдячністю	0.77	0.07	0.12
15. Якщо людина відверто негативна, я подбаю, щоб про це знала й вона, й інші	0.03	-0.19	0.58
16. У мріях я душевно бесідую з розуміючою людиною, яка може мене вислухати чи пожаліти	0.53	0.20	0.22

1	2	3	4
18. У мріях я уявляю, як винні отримують по заслугі	0.64	-0.20	0.10
20. Відчуваю себе рятівником щодо інших людей	0.25	0.61	0.06
21. У житті я швидше за нападника, ніж за жертву	-0.15	0.13	0.82
23. Мені хочеться зробити щось гарне для людей	-0.01	0.79	0.07
26. Мені звично вислуховувати скарги близьких чи знайомих	-0.12	0.54	0.11
27. У мене бувають напади гніву: я злюся, кричу, погрожую тощо	0.40	0.17	0.58
28. Я відчуваю себе жертвою	0.80	-0.03	-0.11
29. Допмагаючи людям, я відчуваю підйом сил	0.17	0.74	-0.02
30. Якщо хтось із близьких чи знайомих не має рації — відразу кажу йому про це	0.21	0.05	0.60
Expl.Var	2.65	2.42	2.1
Prp.Totl	0.19	0.17	0.15

Отримані фактори пояснюють 51 % спільної дисперсії змінних, що є задовільним результатом.

Як бачимо, позиція Жертви включає не тільки переживання страждання, але і компенсаторні моменти. Жертва має на меті отримання подяки за свою позицію, що і відбилися в переліку характеристик. У мріях Жертва мстить своїм кривдникам. Жертві необхідна людина, якій можна довірити свої переживання, виплакати. Рятівник отримує особистісні ресурси, коли допомагає іншим людям. У цілому, роль Рятівника визначається мотивацією морально схвалюваних вчинків стосовно інших людей. Рятівник намагається допомагати, при цьому відчуває підйом сил. У такий спосіб, Рятівник отримує особистісні ресурси. В позиції Агресора проявляється типовий для цієї ролі прояв «виправданої агресії», а також протиставлення себе Жертві. Агресор не проявляє сліпої сили, не «нападає» без причини. Він може підвищити голос і навіть застосувати силу тільки заради порятунку ситуації або щоб вплинути на людину. Агресор досить відкритий: якщо хто-небудь веде себе неправильно — вони вважають за краще відразу висловити своє незадоволення. Якщо хто-небудь з навколишніх, з їхнього погляду, систематично «не правий», то Агресор подбає, щоб про це знала й сама людина, й оточуючі.

Технологія факторного аналізу така, що одержувані фактори максимально гомогенні. Перевірка шкал

опитувальника за допомогою критерію Кронбаха закономірно показала внутрішню надійність шкал на рівні 0,85-0,95 при рекомендованій надійності 0,7 [8].

При перевірці ретестової надійності тесту, для ролі Рятівника був отриманий коефіцієнт 0,88, для ролі Жертви 0,9, для ролі Агресора 0,92. Таким чином, всі шкали тесту є надійними. Інтервал повторного тестування — 3 місяці.

Перевірка конвергентної та дивергентної валідності здійснювалася шляхом аналізу кореляцій з іншими тестами [1]. Ми з'ясували, що роль Жертви також характеризується: рольовою глибиною ($r = 0.25; p \leq 0.001$) та дещо зниженою рольовою гнучкістю ($r = -0.12; p \leq 0.05$), роздратуванням ($r = 0.16; p \leq 0.01$), негативізмом ($r = 0.11; p \leq 0.05$), почуттям образи ($r = 0.41; p \leq 0.001$) та провини ($r = 0.22; p \leq 0.001$), підозрілістю ($r = 0.18; p \leq 0.001$). Люди в ролі Жертви мають низький показник прихильності ($r = -0.18; p \leq 0.001$), низький самоконтроль ($r = -0.13; p \leq 0.05$), емоційно нестійкі ($r = 0.15; p \leq 0.01$), мають високу співзалежність ($r = 0.32; p \leq 0.001$), в низ дещо знижена вірогідність ролі Дорослого ($r = -0.11; p \leq 0.05$).

Роль Рятівника характеризується рольовою глибиною ($r = 0.2; p \leq 0.001$) та рольовою гнучкістю ($r = 0.14; p \leq 0.01$). Слабкі, але значущі кореляції цієї ролі з почуттям образи ($r = 0.11; p \leq 0.05$), підозрілістю ($r = 0.12; p \leq 0.05$), почуттям провини ($r = 0.15; p \leq 0.01$).

Таблиця 3.

Дескриптивні статистики шкал тесту «Драматичний трикутник»

	M	SD	Медіана	1Q	3Q	Формула перерахунку в Т-бали
Жертва	17,9	5,3	18	15	22	$1.93 * X + 14.46$
Агресор	15,1	3,7	16	13	19	$2.57 * X + 9.4$
Рятівник	17,2	3,1	17	15	19	$3.39 * X - 6.56$

Рятівники можуть проявляти в стосунках розуміння ($r = 0.15; p \leq 0.01$) та повагу до інших ($r = 0.16; p \leq 0.01$), можуть бути наполегливими ($r = 0.12; p \leq 0.05$). Роль Турботливого Родителя є для них основною роллю ($r = 0.31; p \leq 0.001$), але вони здатні бути також в ролі Адаптивної Дитини ($r = 0.12; p \leq 0.05$) та Свобідної Дитини ($r = 0.12; p \leq 0.05$).

Роль Агресора — це, в першу чергу, яскрава маскулінна роль. Кореляція з маскулінністю ($r = 0.31; p \leq 0.001$), з фемінністю ($r = -0.27; p \leq 0.001$). В цій ролі людина здатна до фізичної ($r = 0.26; p \leq 0.001$) та вербальної ($r = 0.3; p \leq 0.001$) агресії, має високі показники роздратування ($r = 0.26; p \leq 0.001$), негативізму ($r = 0.22; p \leq 0.001$), образи ($r = 0.15; p \leq 0.01$), підозрілості ($r = 0.18; p \leq 0.01$). Також, чим вищий показник цієї ролі, тим вище домінування ($r = 0.2; p \leq 0.001$), нижче здатність встановлювати теплі стосунки ($r = -0.22; p \leq 0.001$). Агресор притаманна роль Контролюючого Родителя ($r = 0.25; p \leq 0.001$) та неприйнятна роль Адаптивної Дитини ($r = -0.21; p \leq 0.001$).

Питання опитувальника не мають зворотної шкали, тому для підрахунку балів потрібно додавати номери відповідей, які й є балами. Нами були отримані дескриптивні статистики для кожної зі шкал тесту. До кожної шкали ми додаємо формулу для перерахунку балів в стандартні Т-бали (див. табл. 3).

У формулі перерахунку в Т-бали, X — це отриманий сирій бал за відповідною шкалою тесту. Отриманий після перерахунку бал має середнє значення 50, стандартне відхилення — 10, інтервал норми — від 40 до 60 Т-балів.

Таким чином, отриманий опитувальник має гарні показники внутрішньої надійності, має високу ретестову надійність, якість змістовної складової підтверджується логічними кореляціями з іншими тестами. Нами були виведені норми і створений ключ для підрахунку балів. Опитувальник включає всього 19 тверджень і може використовуватися для експрес-діагностики рольової позиції.

Додаток

Тест-опитувальник «Драматичний трикутник»
Інструкція. Оцініть, як часто твердження тесту реалізуються у Вашому житті за шкалою: Ніколи — 1 бал; Рідко — 2 бали; Іноді — 3 бали; Часто — 4 бали; Дуже часто — 5 балів.

1. Мені хочеться розповісти про свої біди й отримати співчуття.
2. Можу підняти голос або навіть застосувати силу, щоб врятувати ситуацію.
3. Намагаюся допомагати близьким і знайомим.
4. Я хочу позбавити своє життя від любителів поплакати.
5. Я говорю у звинувачувальному тоні.
6. Відчуваю себе рятівником щодо інших людей.
7. Багато чого у моєму житті гірше, ніж у інших.
8. Якщо людина відверто негативна, я подбаю, щоб про це знала й вона, й інші.
9. Мені хочеться зробити щось добре для людей.
10. Мені потрібна людина, якій можна довіритися.
11. У житті я скоріше нападник, ніж жертва.
12. Мені звично вислуховувати скарги близьких чи знайомих.
13. У мріях я уявляю себе оточеним славою і вдячністю.
14. У мене бувають напади гніву: я злюся, кричу, погрожую і т.д.
15. Допмагаючи людям, я відчуваю підйом сил.
16. У мріях я душевно бесідую з розуміючою людиною, яка може мене вислухати чи пожаліти.
17. Якщо хтось із близьких чи знайомих неправий — відразу кажу йому про це.
18. У мріях я уявляю, як винні отримують по заслугі.
19. Я відчуваю себе жертвою.

Ключ:
 Роль Жертви: 1, 4, 7, 10, 13, 16, 18, 19.
 Роль Агресора: 2, 5, 8, 11, 14, 17.
 Роль Рятівника: 3, 6, 9, 12, 15.

Література

1. Анистаси А. Психологическое тестирование / А. Анистаси, С. Урбина. — СПб.: Питер, 2001. — 688 с.
2. Берн Э. Игры, в которые играют люди. Люди, которые играют в игры / Э. Берн. — М.: Университетская книга, 1998. — 399 с.
3. Джеймс М. Рожденные выигрывать. Трансакционный анализ с гештальт упражнениями / М. Джеймс, Д. Джонс. — М.: «Прогресс», 1993. — 336 с.
4. Клайн П. Справочное руководство по конструированию тестов / П. Клайн. — Киев: Ника-Центр Лтд, 1994. — 284 с.
5. Митина О.В. Факторный анализ для психологов / О.В. Митина, И.Б. Михайловская. — М.: Учебно-методический коллектор «Психология», 2001. — 169 с.
6. Стюарт Я. Современный трансактный анализ / Я. Стюарт, В. Джонс. — СПб.: Социально-психологический центр, 1996. — 330 с.
7. Уайнхолд Б. Освобождение от созависимости / Б. Уайнхолд, Дж. Уайнхолд; под ред. В.М. Бондаровской, Т.В. Кульбачки; пер. с англ. А.Г. Чеславской. — М.: Класс, 2008. — 224 с.
8. Cronbach L.J. Coefficient alpha and the internal structure of tests / L.J. Cronbach // Psychometrika. — 1951. — № 16. — P. 297-334.
9. Humphreys L., Montanelli R. An investigation of the parallel analysis criterion for determining the number of common factors / L. Humphreys, R. Montanelli // Multivariate Behavioral Research. — 1975. — № 10. — P. 193-205.
10. Karpman S. Fairy tales and script drama analysis / S. Karpman // Transactional Analysis Bulletin. — 1968. — № 7 (26). — P. 39-43.
11. McNeel J. The Parent interview / J. McNeel // Transactional Analysis Journal. — 1976. — № 6. — P. 61-68.
12. Revelle W., Rocklin T. Very Simple Structure: an Alternative Procedure for Estimating the Optimal Number of Interpretable Factors / Revelle W., Rocklin T. // Multivariate Behavioral Research. — 1979. — P. 403-414.
13. Velicer W. Determining the number of components from the matrix of partial correlations / W. Velicer // Psychometrika. — 1976. — № 41(3). — P. 321-327.